

CSIKÁNY TAMÁS

Végzetes győzelem

Lützen, 1632. november 16.

A harmincéves háború kétségkívül egyik legfontosabb csatáját 1632. november 16-án Lützen mellett vívta meg a svéd és a császári hadsereg. A csatából a svédek kerültek ki győztesen, annak ellenére, hogy királyukat, egyben hadvezérüket már az első órákban elvesztették. Az uralkodó halála azonban az ilyenkor megszokott demoralizáló hatás helyett a katonákban egy új motiváló tényezőt váltott ki: a bosszút. A svéd katonák valóban el-esett királyukhoz, II. Gusztáv Adolphhoz méltóan harcoltak, akit nem véletlenül neveztek ellenfelei az „Észak Oroszlánj”-nak.

A csata előzményei

A harmincéves háború második időszaka a Habsburgok teljes győzelmével végződött. A császári ház jelentős térfelvétele, illetve annak réme, hogy vezetésükkel a német területek egyesülhetnek, a vele szemben álló nagyhatalmak, különösen Franciaország aggodalmát váltotta ki. Ennek köszönhetően Richelieu bíboros sajátos fordulatot idézett elő a háború menetében, hisz a katolikus Franciaország szövetségre lépett protestáns államokkal a Katolikus Liga és a Habsburg Birodalommal szemben. Richelieu, ügyének legnagyobb támaszát az egyre sikeresebb és Európa északi térségében hegemóniára törekvő Svédországban látta. Közvetítésével az északi állam békét kötött Lengyelországgal, majd megszületett azon egyezmény, melyben a svéd király kötelezettséget vállalt, hogy 30 000 gyalogost és 6 000 lovas tart német területeken. Franciaországnak ez évi 1 millió livre-be került.

II. Gusztáv Adolf 12 500 gyalogossal és 2000 lovassal 1630. július 4-én szállt partra Usedom szigetén.¹ A katolikus hadsereg e lépést nem tudta megakadályozni, ehhez nem volt elég katonája, és azok is szétforgácsolva helyezkedtek el a német államok területén. Mindez elegendő időt adott Gusztáv Adolf számára. A svéd király először is egy biztonságos, ellátását, utánpótlását és kiegészítését lehetővé tevő hadászati bázist kívánt kiépíteni. Fokozatosan kibővítette a hídfőt, megszállt olyan területeket, melynek legelője biztosította újabb lovas csapatok átszállítását. Elfoglalta az egész szigetet, majd a környező területeket és városokat. Az elő-pomerániai fejedelemségre törekedett, ennek ellenére kénytelen volt fővárosát, Stettint is átadni a svéd királynak. Ez óriási előnyökkel járt, hisz birtokába jutott az Odera torkolatának, ellenőrizve és kihasználva e rendkívül fontos folyó szállítási lehetőségeit.

Gusztáv Adolf 1630. évi óvatos hadviselésének egyik oka a protestáns német államok semlegességre törekvő politikája volt. Lassan azonban növelte a megszállt területek nagyságát, elfoglalta mind a két pomerániai fejedelemséget. Ezt követően az egyre növekvő létszámú haderejének zömével a császári kézen lévő Landsberg ostromához fogott. 1631 elején a svéd király itt állomásozott, és legtöbb gondot annak eldöntése jelentette számára, hogy a fellázadt és a császáriak által ostromolt Magdeburg számára nyújtson-e közvetlen

¹ A hadjárat legfontosabb eseményeit lásd Razin: A hadművészet története. III. kötet. A háború kézműipari korszakának hadművészete. Fordította Dr. Auer Kálmán. Budapest, 1964. (a továbbiakban: Razin); továbbá Rónai Horváth Jenő: Az egyetemes hadtörténelem vázlata. Budapest, 1889. (a továbbiakban: Rónai Horváth) 123-124.

segítséget vagy sem. Végül lemondott e kockázatos, bizonytalan hovatartozású területeken átvetető hadjáratról.

Gusztáv Adolf Odera-menti terjeszkedése azonban aggodalommal töltötte el a császári csapatok fővezérét, Johann Tserclaes Tillyt, hisz a svéd király egyre közelebb került Sziléziához, mely a császárság fontos gazdasági bázisa volt. A császári had ezért téli szállásáról kimozdulva, a Tillyre jellemző lendülettel, tíz nap alatt több mint háromszáz kilométert megtéve Frankfurthoz sietett a céllal, hogy megütközzön a svédekkel. Gusztáv Adolf azonban, a császári hadsereg közeledéséről értesülve, visszavonult az Odera bal partjára. A svéd sereg itt sem állt meg, hanem a kezdeményezést ismét átvéve Demmin városa irányába tört előre, melyet el is foglalt.

Tilly minderről értesült és azonnal visszafordult, de csak hatalmas kerülővel fordulhatott a svédek ellen. Ki kellett kerülnie a megszállt területeket és Berlint is, ezután indulhatott észak felé, ahonnan azonban Gusztáv Adolf már visszafordult az Odera irányába. Tilly, mivel ismét nem találta meg ellenfelét, a svéd kézen lévő Neubrandenburg ellen vonult. A várost gyors, véres ostrommal elfoglalta, majd Magdeburghoz sietett.

Gusztáv Adolf ezen új fordulatról értesülve arra törekedett, hogy Magdeburg védelmének megkönnyítése érdekében megpróbálja onnan Tillyt elcsalogatni. Ezt egy az Odera menti Frankfurt elleni erőteljes támadással kívánta elérni. A császári fővezér március 31-én értesült a svéd király mozdulatairól és Magdeburgot otthagyva Frankfurthoz sietett. A svéd hadsereg azonban váratlanul gyorsan, már április 4-én elfoglalta a várost, lemészárolta az őrséget és kifosztotta az egyébként protestáns várost. A város korai elfoglalása Gusztáv Adolf igazi tervének kudarcát jelentette, ugyanis Tilly értesülve Frankfurt sorsáról, azonnal visszafordult Magdeburghoz és fokozott erővel újította fel annak ostromát.

A svédek királya ezt követően elhatározta, hogy mindenképpen segít Magdeburg egyre nehezebb helyzetben lévő védőinek. Késedelem nélkül megkezdte ennek politikai előkészítését. Zajlottak e tárgyalások miközben hírt kapott arról, hogy április 20-án a császári csapatok elfoglalták a lázadónak bélyegzett várost. A Magdeburgba betörő zsoldosok iszonyú kegyetlenkedések közepette lemészároltak 20 000 polgárt, a lakosság kétharmadát, a várost teljesen kifosztották és felgyújtották. E rémtett az ingadozó protestáns fejedelmeket végképp meggyőzte arról, hogy egyetlen lehetőségük Gusztáv Adolf támogatása.

A császáriak számára a hosszú ostrom szintén kemény megpróbáltatásokkal járt, hisz a több tízezres sereget hosszú hónapokon keresztül egy viszonylag szűk térség nem tudta el tartani. Tilly ezért nem maradt a város, illetve a svéd hadsereg közelében, hanem délre vonult csapatai ellátásának javítása és annak reményében, hogy újabb erősítéseket kap.

A svédek királya ezt a fordulatot ismét igyekezett kihasználni és összevont seregével déli irányba fordult, hogy ellenőrzése alá vonja az Elbáig terjedő területeket. Ez azonban Tilly számára azt is jelentette, hogy a svédek egyesülhetnek a szászokkal, illetve ezen újabb, immár közép-német térségre növelheti befolyási, ellátási területüket. 1631. július második felét írták már a kalendáriumok, amikor a császári sereg északnak indult a protestáns tábor legfőbb haderejének feltartóztatására. Ehhez Tilly 26 000 katonával rendelkezett.

A svéd király értesülve a császáriak közeledéséről úgy döntött, hogy 12 000 emberével most nem tér ki a csata elől, viszont egy számára kedvező helyen, megerősített táborban fogadja a támadást. Az Elba egyik kanyarulatában, Werbennél építette ki állásait. Tilly július 30-án erős tűzérzési előkészítés után megpróbálkozott egy svédek elleni rohammal, de kudarcot vallott.

A császári fővezér reménytelennek látva a helyzetet lemondott a további támadásról és Szászországba vonult, az ottani uralkodó esetleges megnyerésére. Mivel ez nem járt sikerrel, Lipcse környékére menetelt, és egy számára kedvező állásban kívánta bevárni a svéd és esetleg a szász hadsereget. Ezt az állást Breitenfeldnél találta meg.

Közben a szász hadsereg Torgauhoz vonult, majd Gusztáv Adolf seregével Dübennél egyesült. A szövetséges hadsereg azonnal megindult, hogy megvívja a már nagyon várt csatáját a császári sereggel.

Breitenfeldnél szeptember 17-én vívott csata jelentős svéd győzelmet hozott. A csata után Tilly nyugatra vonult, a Weser folyón átkelve remélt nyugalmat csapatainak ujjászervezéséhez, feltöltéséhez. Ezt követően ismét hadjáratot kezdhetett, először is Bajorország megvédésére. Tilly a Lech folyó jobbpartjára tette át táborát.

Gusztáv Adolf a csata után megváltoztatta eddigi hadászataát és aktív, a katolikus országok ellen irányuló műveleteket kezdett. Ettől remélte azt is, hogy Tilly ezt nem nézi tétlenül és kimozdul a Weser-menti állásából. A svéd hadsereg megindult a Majnához, majd az attól délre fekvő területeket foglalta el a Rajnáig és a Lech folyóig. A szász hadsereg ugyanakkor bevonult Csehországba és elfoglalta Prágát is. A telet a választófejedelem serege itt töltötte.

A protestáns tábor hadserege az 1631. év végére tehát már hatalmas területeket ellenőrzött, használhatott hadászati bázisul. Mindez olyan politikai lehetőséget is előrevetített, hogy a liga fejedelemségei svéd vezetéssel egy szorosabb szövetséget hozhatnak létre, mely az európai hatalmi viszonyokat megváltoztathatja. E gondolattól megrettent francia politika ezért felhagyott a további támogatással.

A kialakult helyzet katonai szempontból sem volt teljesen egyértelmű. A császárságnak jelentős ereje állt fegyverben. Tilly hadserege mellett, az észak-nyugati területeket Gottfried Heinrich, Pappenheim grófja, császári hadvezér serege ellenőrizte. Az uralkodó segítségül hívta ugyanakkor a háború korábbi időszakában már kiválóan működő Wallenstein, aki 1632 elején Csehországban megkezdte hadseregének toborzását.

A tél elmúltával Gusztáv Adolf ismét megindította csapatait következő célja, a gazdag és a háborútól még érintetlen Bajorország felé. Ehhez azonban először át kellett kelnie a Tilly serege által védett Lech folyón. Mindez Gusztáv Adolf seregének nem okozott gondot. A harcok során Tilly életét veszítette. A svéd sereg ezt követően bevonult Bajorországba, ahol újabb hadisarcot vethetett ki és gazdag rekvirálási lehetőségekre számíthatott.

Bajorország elfoglalása zajlott, miközben a teljhatalommal rendelkező generalissimus, Wallenstein 40 000 fős seregével kiszorította a szászokat Csehországból, majd megindult Szászország felé, hogy a választófejedelem saját oldalára állítsa. Ezzel azt is el kívánta érni, hogy szövetségesének megtartása érdekében Gusztáv Adolf felhagyjon Bajorország prédálásával és északra vonuljon. Terve remekül sikerült, a svéd király seregének felével valóban a szászokkal való egyesülésre sietett.

A svéd sereg Nürnberg környékén járt, amikor Gusztáv Adolf hírt kapott arról, hogy Wallenstein nála jóval nagyobb serege felé vonul. A király azonnal küldöncöket küldött kiküldönített csapataihoz, hogy küldjenek számára erősítést, és elrendelte a sereg „beásását”. Ezt követően egy hosszú „állás háború” alakult ki, mely a svédeket jelentősen meggyöngyítette. A túlerőben lévő császáriak ugyanis mindent felprédáltak a protestánsok előtt.

A kudarc után a svéd király tarthatatlannak ítelve helyzetét, szeptember 18-án elrendelte a visszavonulást Bajorország felé. Célja az ország teljes megszállása, majd egy Bécsset fenyegető hadjárat megindítása volt. Míg a király a fősereggel Ingolstadt ostromához vonult, addig alvezére, Weimari Bernát seregének egy részével Wallenstein seregét figyelte.

Wallenstein a svédek elvonulása után szintén úgy döntött, hogy elhagyja a teljesen kifosztott Nürnberg környékét. Felső-Pfalz végigpusztítása után elfoglalta Coburgot, majd Szászországba indult, hogy itt töltsse a telet. Ide rendelte Pappenheimet is csapatainak megerősítésére. November első napjaiban elfoglalta Lipcsét, majd Lützent, ahol táborba szállt. Wallenstein célja ismét az volt, hogy a svéd hadsereg figyelmét elterelje a katolikus Bajorországról, fenyegetse szövetségét és észak-német bázisterületét. Wallenstein ehhez

kedvező helyzetben volt, ezt Gusztáv Adolf is hamar belátta. Az ingadozó szász választó bármikor átállhatott, ugyanez a bajorok esetében elképzelhetetlen volt.

Mindezt a svéd király felmérte és seregével erőltetett menetben megindult Szászország felé. Sietnie kellett, nehogy a császáriak lezárják a hegyi átjárókat. Katonái tizenhét nap alatt ötszázötven kilométert tettek meg. Útközben Erfurtnál egyesült Weimari Bernát seregével. A svéd hadsereg október végén érkezett meg a Saale folyó melletti Naumburgba, ahol a király ismét elrendelte megerősített tábor kiépítését. Sem a szászok, sem Wallenstein hollétéről nem rendelkezett biztos információval.

Miután Wallenstein értesüléseket szerzett a svéd tábor kiépítéséről, szemrevételezte a sáncokat és úgy döntött, hogy lemond a támadásról. Megítélése szerint a svédek itt kívánják a telet eltölteni, nem tartotta lehetségesnek, hogy Gusztáv Adolf támadjon. Ahhoz a hadászati szintű megoldáshoz folyamodott, hogy megakadályozza a svéd hadsereg ellátását, mindent begyűjtsön előtte. Ezért csapatait széttagolta, Pappenheimet például Halleba rendelte. Pedig a császári sereg Lipcse és Lützen birtoklásával rendkívül kedvező helyzetben volt, hisz éppen a Torgauban állomásozó szászok és Gusztáv Adolf serege között helyezkedett el.

Amikor a svéd király Wallenstein lépéseiről tudomást szerzett, seregét azonnal megindította, hogy vagy egyesüljön a szászokkal, vagy a császári seregre támadjon és újabb összevonása előtt csatára készítse.

Mielőtt megkezdhenénk a csata eseményeinek tárgyalását, vizsgáljuk meg a szemben álló felek erejét, felkészültségét és ismerkedjünk meg vezéreikkel.

A Habsburg Birodalom hadereje

A háború előtt és alatt a császári hadsereget döntően önkéntes toborzás útján állították fel. Az uralkodó seregszervezőkor tapasztalt hadvezéreit bízta meg ezredek felállításával.² Az ezredek hadseregbe egyesítették, melynek tulajdonosa az uralkodó volt. A hadseregre vonatkozó minden intézkedés tőle indult ki, általában az Udvari Haditanácson keresztül. A haditanács hatásköre kiterjedt a hadsereg ellátására is, a hadbiztosi és élelmezési hivatalok intézkedései szerint működtek, természetesen egyeztetve az Udvari Kamarával.

Háborúban a hadsereg a fővezér irányítása alatt állt. Ebben a tevékenységében csupán egy kisebb kíséret segítette, melynek tagjai a táborok megszervezéséért és az ellátás biztosításáért feleltek.

A hadsereg főfegyverneme a gyalogság volt. Ennek fő fegyvere a pika, illetve a muskéta volt. A védőfelszerelés meglehetősen esetleges volt, de rendszerint a zsoldosok rendelkeztek sisakkal és legalább mellvérttel. A pikások és muskétások aránya a századfordulón már nagyjából egyenlő volt. A fegyvernem harctevékenysége jellemzően védelmi jellegű volt, ezt jelzik azon hatalmas négyszögek, melyek csak lassú mozgásra voltak képesek. A gyalogezred századokból állt, melyek állománya 150-200 fő volt, egy ezredbe 10-12 század tartozott. A több ezredből létrehozott négyszög (spanyol négyszög, bataglia, tercio) rendszerint 3000 főből állt. E létszám zömét a pikások tették ki, akik négy-öt méter hosszú fegyvereiket több sorból is az arcvonalba szegezheték. A négyszög oldalainak hosszát a rendelkezésre álló pikások száma adta. E számból a vezér egy kis táblázat segítségével gyököt vont, ami megadta, hogy egy oldal hány emberből álljon. A felsorakozott pikás tömeg elé rendszerint több sorba muskétások álltak, miként a négyszög sarkaira is, négyes oszlopban tíz fő mélységben. A muskétások ezen alakzatban soronként tüzeltek, majd hátravonultak újra tölteni. Így biztosították a folyamatos tüzelést, míg az ellenség közvetlen közelébe

² A birodalom hadseregének szervezéséről lásd Ujhelyi Péter: *Az állandó hadsereg története*. Budapest, 1914.; Wrede, Alphon: *Geschichte der k. und k. Wehrmacht*. I. Band. Wien, 1898.; Bárczay Oszkár: *A hadügy fejlődésének története*. II. kötet. Budapest, 1895.

nem értek. Ekkor egy nagy utolsó összűz után a muskétások a négyszögbe menekültek, vagy a pikások lábaihoz feküdtek, és megkezdődött a pikások harca.

A négyszögek helyének kiválasztásánál nagy gondot fordítottak a terep adta lehetőségek kihasználására. Bár a négyszög mindenirányú támadás kivédésére, illetve mindenirányú mozgásra alkalmas volt, lehetőség szerint igyekeztek valamilyen terepakadályra támaszkodva felállítani. Nyílt terepen a négyszögek különböző formációkat vettek fel (kereszt, gyémánt, ék, lépcső), így támogatták egymást.

A fegyvernemhez könnyű gyalogosok is tartoztak, akiket rendszerint a muskétánál könnyebb tűzfegyverrel láttak el. Feladatuk, nyitott harcrendben vagy harcrenden kívül, az ellenség zavarása, meglepése, felderítése, kifosztása volt.

A lovasság nehéz és könnyű lovas csapatnemre oszlott. E fegyvernemnél 80-100 fő alkotott egy századot, és nyolc század egy ezredet. A nehézlovasság átmeneti időszakot élt meg. Azzal már tisztában voltak, hogy a lovagok ideje lejárt, a nehéz páncélzat már csak akadálya a harcnak. Kérdéses volt, hogy mennyi páncélzat maradjon, és milyen fegyverekkel rendelkezzenek a lovasok. Végül is a sisak mellett a mell- és a hátvért hordása vált általánossá, fegyverzetük pedig a rövidcsövű kanócos karabély és a pisztoly pár terjedt el. Az alkalmazásukat alárendelték a gyalogságnak, harcászataukra jellemző volt az ún. „caracole”. Ez azt jelentette, hogy a több (rendszerint öt) sorban felsorakozott lovasság, miután megközelítette az ellenség harcrendjét, soronként pisztolyaival sortűzetet lőtt, majd hátralogalt tölteni. Így egy nagyszabású, de nem túl eredményes körforgás jött létre. A lovasok rendelkeztek karddal is, de ennek alkalmazása háttérben maradt. Csatában a lovasság általában a harcrend szárnyain állt fel.

A könnyű lovasságot lehetőség szerint szintén felszerelték tűzfegyverekkel, feladatuk a meglepés, a váratlanság előidézése volt. Lendületes támadásaikkal zavarniuk kellett az ellenség harcrendjét, menetét, táborát. Őket alkalmazták felderítésre, hírvivő szolgálatra és üldözésre. A császári hadseregben e csapatnemnél horvátok és magyarok szolgáltak. A harcrendben a helyüket nem határozták meg, vagy a legszélső szárnyra kerültek.

Ebben az időszakban kialakult egy sajátos csapatnem is, a dragonyosok. Ez tulajdonképpen gyalogság volt, amelyet könnyű muskétával láttak el és lóra ültettek. Így tudták viszonylag gyorsan elérni a számukra kijelölt területet, ahol a lóról leszálltak és sorakozva, sortűzzel igyekeztek megbontani az ellenség harcrendjét.

A tüzérség ebben a korban még nem volt fegyverneme a császári hadseregnek, céh jelleggel működött. A tüzéreket, akik iparosok, mesteremberek voltak, lövegeikkel, lőszerkészletükkel együtt fogadták fel. A hadseregben különleges jogállásuk volt, több zsoldot kaptak, ők kapták meg az elfoglalt várak, városok lövegeit és harangjait, a törvény elől hozzájuk menekülőket segéd munkásként alkalmazhatták. Amennyire tiszteletben álló foglalatosság volt a lövegek kezelése, az ellenség annyira haragudott rájuk, így az első megtorlások áldozatai is ők voltak.

A lövegfajták széles skálán mozogtak, bár már korábban próbálkoztak egységesíteni a sokféle űrméretű, nagyságú löveget, nehéz volt egységes kötelékké kovácsolni. Előnyben részesítették a nehéz, nagy űrméretű lövegeket, amelyek azonban lassúak, harcközben állásváltásra szinte teljesen alkalmatlanok voltak. A tüzérségi eszközöket rendszerint egy tömegben a harcrend előtt vagy annak valamelyik szárnyán alkalmazták.

A lützeni csatában a császári sereget Albrecht von Wallenstein vezette. Wallenstein 1583-ban egy cseh kismemesi családban született, katonai szolgálatát Magyarországon kezdte, Esztergom ostromakor lett kapitány. Később egy dragonyos ezredet szervezett, ennek élén harcolt. Egy jól sikerült házasság közben dúsgazdaggá tette, így a képzett és rendkívül tehetséges katona ezután vállalkozóként és bankárként szolgált a császárt. 1626-ban vállalta, hogy egy hadsereget állít fel saját költségén és fedezi annak kiadásait. A császártól ezért különleges jogokat kapott a tisztek kinevezése terén, valamint a hadisarcok kivétele és felhasználása vonatkozásában is. Erre alapozva alakította ki új logisztikai rendszerét.

Wallenstein megemelte a zsoldot, illetve javított az élelmezésen, amit a rendkívül magas hadisarcok kivetésével és az erőszakos, kíméletlen, de intézményesített begyűjtéssel érhető el. Mivel rendszeresen fizetett, katonái egyéni rekvirálási kísérleteit, rablásait megtorolta. Ha hadserege már lepusztított területen járt, saját birtokairól szállíttatott gabonát, kenyeret süttetett, innen hajtatott állatokat.

Wallenstein hadseregszervezői és fenntartói tevékenységével szinte nélkülözhetetlenné vált, ehhez járult még az is, hogy kiváló hadvezérnek bizonyult. Mindezek elismeréseként kapta meg a Friedland hercege címet.

A svéd hadsereg

Az északi állam hadserege részben toborzott volt, részben katonáskodási kötelezettség alapján egészítették ki.³ Az egyes helységekben a katonának alkalmas férfi lakosok neveit már tizenöt éves korukban jegyzékbe vették, és szükség esetén közülük kellett – általában sorshúzással – kiválasztani azokat, akik számára kötelezővé tették a katonáskodást. A rendszer ugyanakkor széles körű kivételt tett társadalmi állás, illetve szociális szempontok alapján. E rendszer működtetése eredményezte, hogy Svédországnak mindig volt megfelelő nagyságú hadserege. Mindez nem jelentette azt, hogy a zsoldosok toborzása háttérbe szorult, éppen ellenkezőleg, rendszerint külföldiekből szervezett haderő magjaként, illetve kiegészítéseként használták a kötelezettségen alapuló rendszert.

A bevezetett rendszabályoknak köszönhetően a nem egészen egy milliő lakosú Svédországnak 1611-ben, amikor II. Gusztáv Adolf tizenhét évesen trónra lépett, 70 000 katonája volt. A hadsereg nagyobb részét németek, franciák, angolok és skótok adták, kisebb részét svédek, illetve az általuk megszállt területek lakosaiból toborzott vagy állított katonák. A hadsereg vezetői azonban a svéd nemesség soraiból kerültek ki, akiknek kiválogatására és felkészítésére az uralkodó nagy gondot fordított. A hadsereg legnagyobb értéke azonban feltétlenül annak fővezére, a király, II. Gusztáv Adolf volt.

A svédek uralkodója rendkívül alapos és sokrétű képzést kapott, már gyermekként kitűnt ügyességével, bátorságával és rendkívüli szellemi képességeivel. Megtanult latinul, dánul, németül, franciául és olaszul, így olvashatta és megismerhette az általános műveltséget adó könyvek mellett a legfontosabb hadtörténeti és hadművészettel foglalkozó munkákat. Tanulmányai mellett tizenkét éves korában már közkatonaként szolgált a svéd hadseregben, tizenhat évesen már egy kisebb kötelék parancsnoka volt. Ugyanebben az évben vesztette el apját és foglalta el Svédország trónját. Uralkodásának első éveiben már több háborút vezetett a dánok, oroszok és a lengyelek ellen, melyekben megismerhette a hadvezetés gyakorlatát. A balsikereken okulva alakította ki azon új szemléletét, mely a harmincéves háborúban legyőzhetetlenné tette, és gyökeresen megváltoztatta a hadművészet addigi elméletét és gyakorlatát.

Gusztáv Adolf nézeteinek alapjait az 1568 óta tartó németalföldi szabadságharc vezetői fektették le, Orániai Móric és Vilmos, valamint Nassau János. Különösen a spanyolok ellen sikeres harcászattal győzte őt meg arról, hogy ezen az úton kell továbbhaladni. Svédországba holland kiképzőket hívott, akik a szervezés terén is nagy segítséget nyújtottak számára.

A holland hadművészet egy új, bár mégis régi harcászatra épült, mely legjobban a római cohorták alkalmazására hasonlít. Abból indult ki, hogy a spanyol harcrend legnagyobb hátránya, hogy a gyalogság tömege – a négyszög belsejében és a nem harcoló oldalakon – csupán a fizikai nyomás eszköze. Ezt a megoldást a németalföldiek nem választhatták, lé-

³ A svéd hadsereg szervezetéről: Segédlet a hadművészet fejlődésének tanulmányozásához a marathoni csatától a leutheni csatáig. Összeállította vitéz Magyarosy Sándor. Budapest, 1930. 87-88., továbbá a fent említett könyvek.

vén sokkal kevesebb katonájuk volt. Ugyanakkor a gazdag németalföldi kereskedővárosok alaposan felfegyverezhették seregüket. Orániai Móric a nagy négyszög helyett egy tagolt, több harcvonalas harcrendet alkalmazott. Ez lehetővé tette a tűzfegyverek hatékonyabb alkalmazását, a súlyképzést, a tartalékok alkalmazását. Kezdetben általánosan tíz fős mélységű alakzatokat alkalmazott, később a pikásokat csupán öt sor mélyen állította fel, az arcvonalban ötven emberrel. E központi harcrendi elem mellé muskétás alakzatokat alkalmazott. Ezeket figyelembe véve alakította ki hadseregének szervezetét, hadrendjét és alkalmazásának módját Gusztáv Adolf.

A gyalogság harcászati alapegysége a zászlóalj volt, mely hat sor mélyen állt fel. A pikások arcvonalát harminckét fő alkotta, tőlük jobbra és balra három-három osztagban muskétások álltak. Egy osztag huszonnégy főből állt, vagyis négyes oszlopban sorakoztak. A zászlóalj egyes elemei között százhusz centiméter volt. A zászlóalj felállhatott úgy is, hogy a muskétások a pikások előtt vagy mögött álltak, ez a feladattól függött. A svéd zászlóalj tehát előírás szerint 336 embert számlált.

A gyalogzászlóaljakat hármásával dandárrá egyesítették. A dandár két harcvonal alakítására volt képes. Általában az első vonal zászlóaljának muskétásai a pikások mögött álltak fel, a két hátsó zászlóalj esetében a szárnyakon. Védelemben mind a kilenc muskétásosztag a pikások előtt sorakozott egy vonalban és három sort alakítva. Ez akkor volt lehetséges, ha a fegyverek már töltve voltak. A páros sorok fegyveresei beléptek az előtük lévő sor térközébe, így egy falanxszerű alakzat jött létre. Amikor az ellenség a legkedvezőbb távolságba ért, a muskétások ösztüzet adtak le oly módon, hogy az első sor térdelt, a második előrehajolt, a harmadik pedig állt. Ezt követően üres fegyvereikkel a muskétások a pikások mögé vonultak vissza. A két hátsó zászlóalj pikásai pedig az elsővel egy vonalba léptek előre.

Támadásnál a muskétásosztagok szintén az első vonalba álltak fel, de a hatsoros felállást követve. Az első sor sortüze után a hátsó sor előrefutott és lőtt, közben az első megkezdte a töltést. Ebben az ütemben haladt előre az alakzat. Az ellenséghez közel érve még leadtak egy ösztüzet, majd az előző módon átadták helyüket a pikásoknak.

Ez a módszer jelentősen megnövelte a gyalogság tűzeréjét, ugyanakkor megőrizte a pikák által nyújtott védelmet. A mozgás gyorsabbá tétele érdekében módosított fegyvereket is bevezettek. A muskétákat könnyebbre terveztek, így el lehetett hagyni a támasztóvillát, illetve bevezették a papírtöltéseket, a tölténytáska használatát. A pikák is lerövidültek három és fél méterre.

Gusztáv Adolf megreformálta a lovasság harcászataát is. Értelmetlennek találta a karakolózást, véleménye szerint ezzel a lovas csapatok elvesztik legértékesebb tulajdonságukat, a lendületes támadás képességét. A lovasságnak csupán egy pisztoly egyszeri használatát engedélyezte, majd a karddal végrehajtott rohamnak kellett következnie. A tüzéret a lovassághoz beosztott muskétás alakulatok biztosították.

A változások nem kerültek el a tüzérséget sem. A svéd király nagy gondot fordított arra, hogy valóban hasznos, a gyalogságot támogatni képes tüzérséget alakítson ki. Az eddigieknél könnyebb, kisebb űrméretű lövegeket gyártatott, melyeket a zászlóaljak, dandárok harcrendjei közé helyeztetett el. E lövegek együtt mozogtak a gyalogsággal és tűzükkel érdekükben tevékenykedtek. A két lóval vontatható négy fontos lövegeket harc közben katonák tolták előre vagy szükség esetén hátra. A gyalogságot közvetlenül támogató tüzérség mellett szervezett egy ún. üteg-tüzérséget is, mely nagyobb űrméretű lövegek összevonásából alakult meg. E harcrendi elemet lehetőleg magaslatra, a szárnyakra vagy valamely fontos hely közelébe állították fel.

Gusztáv Adolf harcászataának bonyolultsága komoly kiképzést igényelt, amire a király nagy gondot fordított. A mozgások, manőverek, arcvonalváltások mellett nagy figyelmet fordított a tábori erődítések gyors, szakszerű elkészítésére is. Ezzel igyekezett a harcrend védőképességét tovább növelni.

A csata

Amikor Wallensteinnek jelentették a svéd sereg mozdulatait, azonnal parancsot küldött elővédje vezérének, Rudolf von Colloredonak, hogy késleltesse az ellenség előrenyomulását. Egy híressé vált levelet küldött Pappenheimnek is a mielőbbi beérkezést sürgetve.⁴ Ezzel egy időben hintóba szállt – lovagolni köszvénye miatt nem tudott – és szemrevételezte a környező terepet. Úgy döntött, hogy a csatát elvállalja, a terep adta lehetőségeket kihasználva erős védelmi állást alakít ki, melyben bevárja Pappenheim seregét. Az erősítés beérkezése után elég erősnek gondolta magát a győzelem kivívására. Kijelölte az egyes harcrendi elemek helyét és parancsot adott a szükséges erősítési munkák elvégzésére. Állását úgy választotta meg, hogy a svédeknek egy megerősítő mozdulatot kelljen tenni, ha szembe akarnak kerülni arcvonalával. Erre az időnyereségre szükség volt a munkálatok elvégzésére és a visszarendelt csapatok beérkezése miatt.

Gusztáv Adolf már közeledett Lützenhez, amikor Wallenstein húsz horvát lovasszázadot küldött Isoláni, a könnyűlovasság parancsnokának vezetésével, hogy késleltessék a svéd sereg felvonulását a csatatérrel hat kilométerre lévő Rippach folyónál. A svédek azonban az átjárókat szemből azonnal megtámadták, illetve a horvát jobbszárnyat is megerősítették, így azok rövid harc után visszavonultak. A folyón átkelve Gusztáv Adolf elrendelte a pihenőt, a táborhelyeket a várható harcrendnek megfelelően kijelölte. Az este tartott haditanácson Gusztáv Adolf úgy döntött, hogy másnap a lehető leghamarabb megtámadja a császáriakat és a döntést Pappenheim beérkezése előtt megkísérlni elérni. Ezt csapatainak erő és minőségi fölényére alapozta.⁵

Mielőtt a harcrendeket bemutatnánk, ismerkedjünk meg a csata helyszínével. Lützen tizennyolc kilométerre délnyugatra fekszik Lipcsétől. A terület csatára rendkívül alkalmas, nyílt, viszonylag sík terület. A kis város, mely a Saale és az Elster folyó között fekszik, háromszáz házát tornyokkal erősített kőfal vette körül. A lápos területen fekvő városon vezet keresztül a lipcse-naumburgi országút. Lützentől északra húzódik a Galgenberg nevű magaslat, melynek a város alatti nyúlványa a Windmühlenberg. A várostól délre és Meuchen-től keletre kisebb dombok találhatók, melyek közül az utóbbihoz közel eső a Schölsinger-Holz erdő borítja. Lützentől délkeleti irányba Meuchenig a Mühlgraben mocsaras ere található. Ugyancsak Meuchen településen folyik keresztül észak-déli irányban a Flossgraben, mely öt-tíz méter széles és kettő-öt méter magas partokkal rendelkezett. E csatornát faúsztatásra használták a Saale és az Elster között.⁶ A folyókon kívül terepakadály lehetett még az országutat két oldalról kísérő árok, melynek eredeti mélységét Wallenstein több mint másfél méteresre ásatta.

Az időjárás kevésbé volt alkalmas egy csata megvívására. Már reggel sűrű köd borította a tájat, mely csak rövidebb időre szakadozott fel. Az ég szinte felhőtlen volt, a napot azonban a ködtől, majd a hatalmas füsttől nem lehetett látni.

November 16-án kora reggel mindkét sereg harcrendben állott, egymással párhuzamosan.

A császári had jobbszárnya a megerősített Lützenre támaszkodott, és Wallenstein itt helyezte el – a Windmühlbergen – tüzérségének egy részét, tizennégy löveget. A szárny, melyet Colloredo irányított, öt nagy lovasescadronból állt, térközeibe muskétásokkal, illetve a tüzérség mögött egy tizenhat századból álló tercióval. A szárny közép felé eső két escadronja egymás mögött sorakozott.⁷ Muskétások álltak fel a város falai mentén is.

⁴ A levelet, Pappenheim vérértől áztatva, a bécsi Heeresgeschichtliches Museum őrzi.

⁵ Delbrück, Hans: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. III. Teil. Neuzett. Berlin, 1920. (a továbbiakban: Delbrück) 242.

⁶ Rónai Horváth 129.

⁷ Winter, Georg: Geschichte des Dreißigjährige Krieges. Berlin, 1893. 422-423.; Gottfried, J. L.: Inventarium Sueciae; 1632. metszetének ábrázolása és annak magyarázata alapján. Hasonlót

A közép fő ereje négy nagy spanyol négyszög volt, melyek gyémánt alakzatban álltak fel. Az első huszonöt, a másik három huszonkét századból állt.⁸ A terciók előtt a kimélyített árkokat muskétások szállták meg. Az ellenség felőli árok mellvédje a kilapátolt föld volt. A másik árokból a földet a saját arcvonala elé termelték, így létrejött egy újabb sánc, amely mögött védetten és az első árokban lévőknél magasabban álltak a muskétások. Mögöttük hét löveg foglalt tüzelfőállást.

A balszárny irányítója Ottavio Piccolomini-Pieri herceg volt, aki hat nagy escadron lovassággal rendelkezett, illetve a külső balszárnyon horvát könnyűlovasokkal és dragonyosokkal, Isolani és Holk parancsnoksága alatt.⁹ Mivel ez a szárny rendkívül gyenge volt, a hadsereget követő kiegészítő személyzetből többeket sorba állítottak, növelve a létszámot, az erő látszatát keltve. Wallenstein ide várta Pappenheim beérkezését.

A reggel felsorakozott császári sereg összlétszáma a csata kezdetén 12 000 fő volt, köztük 4000 lovas. A délelőtti órákban ehhez további 1400 lovas, majd kora délután 1500 gyalogos érkezett.¹⁰

A svéd hadseregnek 10 600 gyalogosa, 6250 lovasa és 60 lövege volt. A csata reggelén ezen erő több, mint két kilométer szélesen bontakozott szét az országúttól délre, a Mühlgraben és a Flossgraben között. A harcrend két vonalból épült fel. A közép mindkét vonala négy dandárból állt, mögötte egy nagy escadron volt. Az első vonalat Niels Brahe, a másodikat Dodo tábornok, Immerhausen és Knypphausen bárója parancsnokolta. A jobb- és a balszárny mindkét vonalában hat-hat escadron sorakozott, a szárnyak első vonalainak térközeiben ötszáz muskétás, előttük négy-négy löveg állt. A jobbszárnyat a király, a balszárnyat Weimari Bernát vezényelte. A gyalogdandárokat öt-öt nehéz löveg támogatta, a lovassági szárnyakat pedig negyven könnyű löveg.¹¹

A svéd király már reggel támadni kívánt, ezért november 16-án fél ötkor megszólaltak a dobok, melyek a svéd táborat ébresztették. A harcrend szerint táborozó csapatok gyorsan elérték a készenléteket, de a nagy köd egyelőre megakadályozott minden támadást. A király reggeli imája után alparancsnokaival folytatott társalgással múlatta az időt. Közben készült a csatához, felvette bőrmellényét, melyen kívül mással nem védte méretes testét. Környezetének azon kérését, hogy öltöson magára megfelelő védőfelszerelést, „az Úr az én páncéлом” felelettel hárította el.¹² Közben a svéd hadsereg harcrendben, lassan nyomult előre, a portyázó, az ellenséget akadályozó császári lovasság pedig feladva pozícióit elfoglalta a helyét a megfelelő szárnyakon. Komolyabb támadásról az átláthatatlan ködben egyelőre szó sem lehetett.

Csak tíz óraker alakultak úgy a látási viszonyok, hogy megkezdődhetett a tüzérségi előkészítés, majd tizenegy óra után megindult a svéd első vonal támadása. A jobbszárny

mutat Matthaus Merian ábrázolása: *Delination der schwedischen und keiserischen Schlachordnung den 6. November 1632. Bei Lützen gehalten.* Közli DiPalma, Matthew: *Victory and Death for Gustavus Adolphus.* Military History, 1998. October. 47. (a továbbiakban: DiPalma) A terciók nagyságára Razin 397. szerint, az escadronokban Razin véleménye szerint 87, Rónai Horváth szerint 60 kornéta volt. A kornéta szakaszt jelentett, hozzávetőleg harminc lovas.

⁸ Delbrück szerint Wallenstein tíz sor mélyen állította fel a gyalogságát, de az ábrázolások egyértelműen terciók alkalmazását mutatják. Elképzelhető, hogy a terciók téglalap alakúak lehettek. Delbrück 241. Delbrück szerint egyébként a terciókban 79 század volt.

⁹ Rónai Horváth és Razin szerint is közel 100 kornétából állt ez a szárny.

¹⁰ Delbrück 241.

¹¹ Egyes adatok szerint a közép második vonala mögött Johann Bernhard von Ölm vezetésével még tartalék lovasság is állt. DiPalma 50. Ugyanezt erősíti meg Denison György: *A lovasság történelme.* Budapest, 1884., sőt szerinte a két gyalogsági harcvonal között is állt egy lovastartalék Henderson ezredes vezénylete alatt.

¹² E beszélgetésről Huch, Ricarda: *A harmincéves háború.* Budapest, 1979. II. kötet 82. oldalon ad regényes leírást. (a továbbiakban: Huch)

lovasságának előrenyomulása az országútig tartott, amelyen a király személyes buzdítása után ugyan átkelt, de a harcrendje meglehetősen felbomlott. Ezt a császári lovasság kihasználta és visszavetette a svédeket, sőt a horvátok támadásba mentek át, melyet csak a svéd jobbszárny második lépcsőjének alkalmazásával háríthattak el.

A balszárny egyelőre nem léphetett harcba az erős tüzérségi tűz miatt. Wallenstein a harc elején felgyújtatta Lützent, így ez is áthághatatlan akadályt jelentett.

Középen először a gyalogság első vonalában álló jobboldali dandár verekedte át magát az árkokon, elűzte a muskétásokat, majd balra fordulva elfoglalta a hét löveget. Ezután megtámadta a császári közép élen álló négyszöget – a megszerzett lövegek tüzeinek támogatásával –, amely ennek következtében felbomlott. Eközben egy másik svéd dandár a második terciót futamította meg. Közös erővel, a már árkokon átkelt két további dandár támogatásával már a harmadik ellen fordultak, amikor a császári lovasság és a negyedik terció – Wallenstein személyes vezetésével – sikeres ellenlökést hajtott végre. A svéd gyalogság a támadásnak nem tudott ellenállni és az útig előre vonult tüzérség fedezete mellett visszavonult eredeti állásába. A zsákmányolt lövegeket helyükön hagyták, így azokat a császáriak visszaszereztek.

Az ellentámadás indulásakor Gusztáv Adolf a jobbszárny parancsnokságát átadta Hornnak és Steenbok-vertesezreddel középre vágatott. Egy korábban szerzett karsebe nem akadályozta abban, hogy megpróbálja rendezni gyalogságát. Az újra erősödő ködben azonban elvettette az irányt. A két gyalogsági vonal közé akart lovagolni, ehelyett saját és ellenséges csapatok közé került. Kísérete és az ezred nem tudta követni, így egyedül került a támadó császári lovasság tömegébe. Gusztáv Adolf halálának körülményeit a források többféleképpen írják le. Az bizonyos, hogy több sebet kapott. Utolsó perceiben apródja, August von Leubelfing próbált rajta segíteni, de a testes, egyre magatehetetlenebb svéd királyt már nem menthette meg. Az apród nem sokkal később szintén belehalt itt szerzett sebesüléscibe. A király holttestét a vélhetően horvát könnyűlovasok meztelenre vetkőztették, ruháit, értékeit zsákmányul megszerezték.¹³

A király véresen és gazdája nélkül visszatérő lovát először Brahe látta meg, aki azonnal elveszettnek hitte a csatát. Másként gondolkodott azonban Bernát herceg. Brahe javaslatával szemben nem eltitkolta, hanem mindenhol kihirdette Gusztáv Adolf halálát. A svéd hadsereget gyorsan bejárta a hír, de ez nem elkeserítette, hanem dühössé tette a katonákat, különösen a veteránokat. Weimari Bernát a parancsnokságot átvette és újabb támadásra készült. Elszántan buzdította katonáit a harcra, és amikor a már említett Steenbok-vertesezred parancsnoka vonakodott engedelmeskedni, egyszerűen keresztül döfte, majd személyesen állt a lovasok élére.

Délután két óra körül a svéd hadsereg ismét megindította a támadását, mely kezdetben sikeresen bontakozott ki. A legnagyobb aktivitást ismét a császári balszárny fejtette ki, ahol a Piccolomini vezette lovasság többször az út mögé szorította a svédeket. A helyzetet Bernát herceg személyes vezetésével ellentámadásra induló lovasezredek mentették meg, akik visszaszorították a császáriakat. Piccolomini több sebből vérezve a felbomlástól azért megmentette csapatait.

A svéd lovasság a balszárnyon is egyre eredményesebb volt, miközben középen a gyalogság első vonala – a második még mindig nem került harcba – ismét sikeresen tört előre. Az árok mentén álló üteg újra a támadók kezére került, sőt a Windmühlenbergen álló lövegek is. Ez azért következhetett be, mert a szemből támadó és jobboldali átkarolásra törekvő svédek elől a császári gyalogság a Galgenberg mögé vonult vissza. A tüzérségnek nem maradt ideje állásváltásra, sőt a löszert ért találat és hatalmas robbanás következtében teljes fejetlenség alakult ki.

¹³ Huch 84-85.; DiPalma 52.; továbbá Livesey, Antony: Nagy hadvezérek, nagy csaták. Budapest, 2000., a lützeni csatáról szóló fejezetében 52-59.

Az események alakulása már teljes svéd sikerrel kecsegtetett, amikor három óra körül megérkezett Pappenheim és azonnal megtámadta az ellenség jobbszárnyát. A svéd támadás lendülete ezzel megtört, ami időt adott Wallenstein számára gyalogságának és lovasságának rendezésére és ellentámadás megindítására. Pappenheim és a hozzácsatlakozó Piccolomini lendületes rohama nehéz helyzetbe hozta a svéd jobbszárnyat, az itt védekező híres „kék ezredet” szinte egy szálig lemészárolták.¹⁴ A helyzetet ismét Weimari Bernát személyes megjelenése mentette meg, aki a balszárny néhány escadronjával sietett segítségére. Az ellenlökés megállította a császári lovasokat, akik időközben elvesztették vezérüket is. Pappenheim vállalt egy könnyűlőveg lövedéke ütötte át. A kiváló császári vezér kocsjában halt meg a Lipcse felé vezető úton.

Az árok déli oldalára visszavetett svéd hadsereg ezzel egy időben – négy óraker – ismét rendezte sorait, és erejét középen összpontosítva, most már mindkét harcvonalal, a balszárnyal egy időben újfent támadásba ment át. Az árkon átkelve újra elfoglalta a már többször említett úteget és a császári hadsereget most már megállíthatatlan menekülésre készítette. Wallenstein lemondott az újabb ellenállás megszervezéséről. Pappenheim gyalogsága már későn érkezett, Wallenstein serege egész tüzéségét hátrahagyva Lipcse felé menekült.

A csata alatt a császáriak 6000, a svédek 3000 embert vesztek. A svéd király halála azonban pótolhatatlan veszteségnek bizonyult, a hadtörténelem egyik legkiválóbb alakja vesztesége életét.

A csata a svéd hadsereg sikerét hozta, mely Breitenfeld után ismét fényesen bebizonyította, hogy harcászati téren előtte jár a császári seregek. A két vezér elhatározása feltétlenül helyes volt. Wallensteint nem kárhoztathatjuk azért, mert elvállalta a csatát, hisz az erősítés beérkezése várható volt, az elvonulás pedig a svéd hadsereg közelsége miatt már túl sok veszéllyel járt volna. A harcrend kijelölése, az erősítési munkálatok elvégzése mind azt jelezte, hogy erős védelemmel kívánta elhárítani a svédek támadását. Biztonságos állás kialakítására törekedett, amelynek csupán egy gyenge pontja volt, a balszárny. Kockázatot, amikor az ide várható Pappenheim beérkezéséig nem állított ide elég erőt.

Gusztáv Adolf szintén az egyetlen lehetséges jó megoldást választotta, az első adandó alkalommal megtámadta az ellenségét, és addig erőltette a rohamokat, amíg azok sikerre nem vezettek. Különösen igaz ez a jobbszárnyra, ahol kedvezőbbek voltak a terepviszonyok és legalábbis kezdetben az erőviszonyok is.

A harc hevességét és a felek elszántságát jól mutatja, hogy a két fél szinte mindent megtett a sikerért. Vezérek, alvezérek személyes vezetésével indultak a támadások és az ellentámadások, hullámzott a harc, hatalmas áldozatok árán születtek a sikerek.

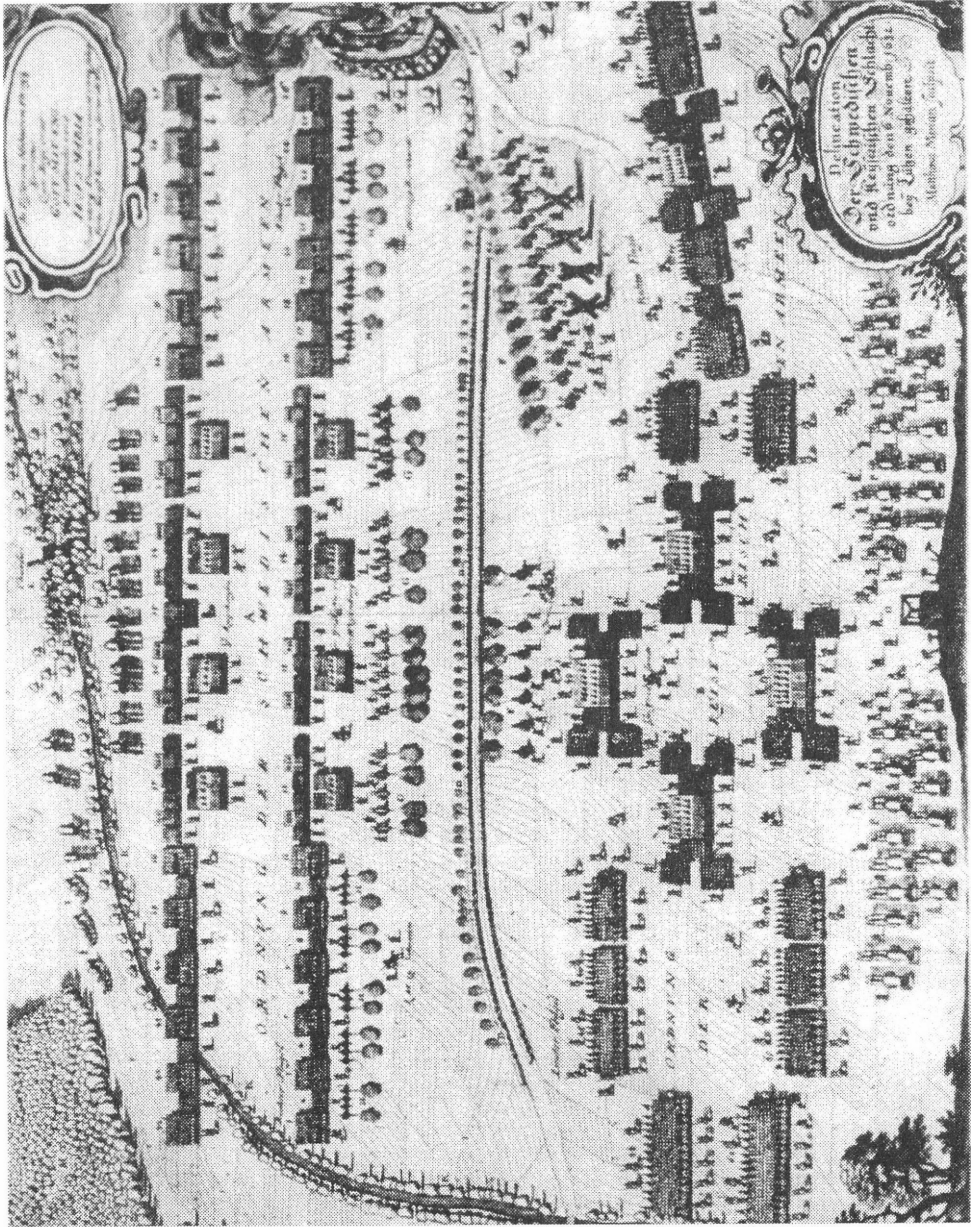
A csatát végül a tudatosabb, jobban kiképzett és jól vezetett svéd sereg morális tartásával nyerte meg. Ez a tényező jelentette a siker döntő elemét. Mondhatjuk ezt akkor is, ha a harcászati fölény már a csata alatt megmutatkozott. A svéd harcrend első vonala foglalkoztatta az egész császári sereget szinte az egész csata alatt, a gyalogsági közép második vonala csak a küzdelem utolsó, döntő szakaszában avatkozott be. A mozgékony, jól manőverező svéd dandárok szinte minden alkalommal eredményesebbek voltak a tercióknál.

A császáriak részéről csupán a lovasság mutatott fel jelentősebb eredményeket. Wallenstein a csata alatt folyamatosan erősítette balszárnyát, amely Pappenheim haláláig valóban egyre határozottabb lett. Különösen kiemelkedett az irányításban Piccolomini, aki tevékenységéért hercegi címet nyert. Hasznosan tevékenykedtek a könnyűlovasok is, akik a csatát több pontján is megjelentek és nagy elánal harcoltak. Amikor Wallenstein befejezte a harcot, talán még lett volna remény, különösen Pappenheim beérkező gyalogosainak köszönhetően. A fővezér azonban belefáradt a küzdelembe.

¹⁴ Denison 219.

A lützeni csata döntő fordulatot hozott a harmincéves háború menetében, de nem azal, hogy a svédek nyertek, hanem a nagy király halála miatt. Gusztáv Adolf a történelem kiemelkedő alakja, akinek tevékenysége révén felcsillant a háború befejezésének reménye. Halála után azonban még másfél évtizedig dúlt ez az értelmetlen, öldöklő háború.

A csata azonban más szempontból is jelentős volt. Bebizonyosodott a svéd mintájú hadseregszervezés és alkalmazás felsőbbbsége. Az a hadművészet, melyet Gusztáv Adolf képviselt, végérvényesen kiszorította a korábbi gyakorlatot, és a harcművészet az általa lerakott alapokon fejlődött még másfél évszázadon keresztül.

A CSATA KORABELI ÁBRÁZOLÁSA

CSIKÁNY, TAMÁS

Fatal victory (Lützen, November 16, 1632)

The Thirty Years' War was one of the darkest periods in the history of mankind. This long period saw lootings, pillagings, cruelties, murders, massacres that decimated the population of the German states. And all that on a scale that is rarely characteristic of war-time conditions. How could this happen, what were the direct causes? The answer might be given through the examination of the art of war of the age, and the discovery of the contradictions between the quality of the opposing military forces and the political goals envisaged.

Maintaining an army of mercenaries for a lengthened period of time was an impossible task for the European states of those days. It caused problems of logistics and supplies in the protracted wars, which, in turn, significantly affected discipline and the solutions of problems. In tactics the simplest possible solutions had to be attempted, first of all to increase the moral cohesion of masses. It was impossible to maintain discipline among hungry and unprovided troops. This caused all the tragedies that characterised that war.

Looking for solutions already started during the hostilities, of course. Various ideas, solutions were put forward to maintain provisions, do develop discipline and more effective warfare. Sweden's Gustavus II Adolphus was certainly the most successful of these innovators. The Swedish army under his command appeared in the theatre of war in a novel organization, and it was also complemented according to partially different principles. The preparedness, discipline and morale of the soldiers made possible strategics and tactics that brought significant successes for the Protestant alliance. Their efficiency appeared most obviously in the battles of Breitenfeld and Lützen.

The essay analyses the Swedish army and its leadership through the battle of Lützen, attempting to sum up the most important strategic innovations that would be formulated into decisive principles a few decades later. Not wishing to introduce new results concerning the course of the battle, the author merely wanted to point out certain aspects that made this battle one of utmost importance in military history even if it did not affect the course of the war in a decisive way.